

Integraal waterbeheer in het Schelde-estuarium **Een uitdaging**

Op 17 januari 1995 werden de waterverdragen ondertekend. Een historisch moment voor de toekomst van de Schelde. De uitvoering van die verdragen zou het uitzicht van de Schelde op enkele jaren tijd grondig moeten kunnen veranderen. De Schelde, een min of meer dode rivier, kan weer een levende rivier worden, in evenwicht met de belangrijke economische en recreatieve ontwikkelingen.

Die ontwikkeling is mogelijk door een verandering in de manier waarop de verschillende belangen ten opzichte van elkaar worden afgewogen, dus door het schijnconflict tussen ecologie en economie op te lossen. Dit kwam ook heel duidelijk naar voor tijdens de academische zitting "De Schelde een stroom natuurtalent" op 19 oktober 1995 te Antwerpen en op het derde internationale Schelde-symposium dat op 6 en 7 december 1995 eveneens te Antwerpen met als thema "Integraal Waterbeheer in het Scheldebekken" werd georganiseerd.

Schelde en Schelde-estuarium

Tijdens haar loop van de bron in St-Quentin (F) tot de monding in Vlissingen (NL) ondergaat de Schelde veel veranderingen. De meest ingrijpende verandering vindt plaats te Gent. Immers, hier gaat de rivier de Schelde over in het Schelde-estuarium. Een estuarium is de overgangszone van de rivier naar de zee. Het is het gebied dat onderhevig is aan de

getijdenwerking en waar door de vermenging van het zee- en rivierwater een overgang tussen zout en zoet ontstaat. Het Schelde-estuarium is 160 km lang en loopt van Gent (VL) tot Vlissingen (NL) waar het in de Noordzee uitmondt. Het Vlaamse deel van het estuarium noemt men de Zeeschelde, het Nederlandse deel de Westerschelde. Op Vlaams grondgebied is de getij-invalde nog merkbaar op de zijrivieren van de Schelde, nl. de Durme, de Rupel, de Zenne, de Dijle en de Nete. Het getijverschil neemt toe van zo'n 4 meter nabij Vlissingen tot 5,5 m nabij Temse om vervolgens stroomopwaarts terug af te nemen. Op de zijrivieren deint het getij min of meer natuurlijk uit, op de Schelde zelf wordt de getijgolf nabij Gent gestopt door een sluis. De belangrijkste habitats in een estuarium zijn slikken, schorren en geulen. De schorren zijn de begroeide gebieden rond de hoogwaterlijn. De laagste delen van het schor worden bij ieder hoogwater overspoeld, de hoogste delen slechts bij springtij of stormvloed. De onbegroeide gebieden tussen de hoog- en laagwaterlijn zijn de slikken. De geulen ten slotte zijn de gebieden die permanent onder water staan. In tegenstelling tot

vele andere estuaria komen in het Schelde-estuarium over nagenoeg de volledige lengte nog schorren en slikken voor. Binnen Europa is het Schelde-estuarium bovendien nog één van de weinige overgebleven estuaria met een vertakt en omvangrijk zout-, brak- en zoetwater getijdervierensysteem (zie tabel). Vooral het zoetwatergetijdengebied is op Europese schaal een bijzonder zeldzaam habitat. Het volledige Schelde-estuarium is dan ook een bijzonder waardevol natuurgebied. Waren de natuurwaarden van de Westerschelde reeds goed gekend (met b.v. de Hoge Platen nabij Breskens en het Verdrongen Land van Saeflinge), de natuurwaarden van de Zeeschelde zijn voor velen onbekend. Toch zijn het juist die zoetwatergetijdengebieden met hun uitgestrekte vloedbossen, griendens en rietschorren die een zeer hoge biologische waarde hebben. Om deze "Natuurschelde" beter kenbaar te maken werd een brochure "De Schelde een stroom natuurtalent" uitgegeven door het Instituut voor Natuurbehoud, AMINAL, afdeling natuur (Ecologisch Impulsgebied Schelde-Dender-Durme), Rijkswaterstaat en de Zeeuwse Milieufederatie. In deze brochure, die gratis verkrijgbaar is (zie adressen onderaan), wordt een overzicht gegeven van het ontstaan van het Schelde-estuarium en worden de verschillende levensgemeenschappen in detail besproken en aan de hand van veel foto's en tekeningen gesitueerd.

Naar een integraal waterbeheer

De huidige "Natuurschelde" is slechts een klein restant van wat er vroeger was. De ontwikkelingen van de voorbije periode hebben het Schelde-ecosysteem sterk negatief beïnvloed, zowel kwalitatief als kwantitatief. Kwantitatief omdat vele gebieden verdwenen zijn door inpolderingen, op-

Oppervlakte (in ha) van de Westerschelde, de Zeeschelde en de Durme					
	Water	Slik	Schor	Intergetijden-gebied	Totaal
Westerschelde	17.598	10.581	3.175	13.756	31.354
Zeeschelde	3.000	656	518	1.174	4.174
Durme	80	60	6	120	200
Totaal	20.678	11.297	3.753	15.050	35.728

sputingen e.d., kwalitatief omdat in de resterende gebieden de biodiversiteit sterk afgenomen is door allerhande verstoringen en door zware verontreiniging van water en bodem. Tot vrij recent kwam het Schelde-estuarium dan ook vooral vanuit twee invalshoeken in de (media)belangstelling. Enerzijds is er de rol die de Schelde speelt als maritieme toegangsweg tot de haven van Antwerpen, en anderzijds is er de sterke waterverontreiniging, met de degradatie van het volledige ecosysteem van de rivier als gevolg. Waar beide facetten vroeger als twee aparte, ja zelfs volledig tegengestelde belangen werden gezien, groeit nu steeds meer het bewustzijn dat ecologie en economie in het Schelde-estuarium onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn: er is geen mogelijkheid voor een economische ontplooiing op een ecologisch kerkhof, evenmin als een volledige ecologische ontplooiing kan plaatsgrijpen op een economisch kerkhof. Deze trend is zeer duidelijk wanneer we de drie internationale symposia die over de Schelde werden georganiseerd, vergelijken. In 1988 werd te Antwerpen door de vzw WEL (Water, Energie en Leefmilieu) het eerste symposium georganiseerd met als titel: "de Schelde: toegang tot Antwerpen". De nadruk lag hier heel duidelijk op de economische rol van de Schelde, als maritieme toegangsweg tot Antwerpen. Het tweede Schelde-symposium werd, in 1991, door de vzw WEL samen met de NVA (Nederlandse Vereniging voor Afvalwaterbehandeling en Waterkwaliteitsbeheer) georganiseerd te Bergen op Zoom. Het thema

was geworden: "De Schelde: Perspectieven voor ecologisch herstel". Hierbij werd niet alleen meer het Schelde-estuarium, maar het volledige stroomgebied beschouwd. Het derde Schelde-symposium had opnieuw te Antwerpen plaats en had als thema "Integraal Waterbeheer in het Schelde-estuarium". Een tweede luik dat het integraal beheer van de rest van het stroomgebied bestrijkt, wordt medio 1996 in Frankrijk georganiseerd. Tijdens het derde symposium is de koppeling tussen ecologie en economie zeer duidelijk naar voor gekomen en was een convergentie in denken merkbaar niet alleen tussen Vlaamse en Nederlandse wetenschappers maar ook en vooral tussen Vlaamse en Nederlandse ambtenaren en beleidsverantwoordelijken. De koppeling van het ecologisch herstel aan de economische vooruitgang werd door verschillende sprekers belicht. Die koppeling blijkt uit vele facetten: uitbreiden van komberging (dit is het volume van de rivier) b.v. via natuurherstel brengt een verlaging van de waterstanden met zich mee, en dus een verhoging van de veiligheid tegen overstromingen; waterzuivering resulteert in een verbetering van de kwaliteit van het Scheldeslib, wat de baggerwerken veel makkelijker maakt (geen behoefte aan gecontroleerd baggeren van vervuild slib); het aanleggen van overstrombare gebieden in het stroomgebied zorgt voor een belangrijke reductie van de slibvracht van de rivier; overlandten zijn belangrijk voor de biologische zuivering van het water; slikken en schorren spelen een belangrijke rol als voedselgebied voor vele vissen en vogels;... Uit deze voorbeelden moet duidelijk zijn dat het ecologisch herstel van de rivier de basis is voor een duurzaam functionerend systeem, wat op zijn beurt weer de basis is voor een duurzame economische ontwikkeling. De recente ontwikkelingen in het beleid ten aanzien van het ecologisch herstel van het Schelde-estuarium en met name de mogelijkheden voor natuurherstel en -ontwikkeling aan beide zijden van de grens worden hieronder kort gesitueerd.

Vlaanderen

De natuurgebieden langs de Zeeschelde werden vroeger reeds aangeduid als natuurgebied, reservaatgebied, bosgebied of valleigebied met

ecologische waarde op het Gewestplan. Delen van de Zeeschelde zijn ook aangeduid als Speciale Beschermingszone voor Vogels in het kader van de EU-Vogelrichtlijn en -Habitatrichtlijn. De schorren en slikken van de Beneden Zeeschelde zijn eveneens aangeduid als waterrijk gebied van internationaal belang onder de RAMSAR-conventie. Juridische bescherming heeft evenwel een degradatie van deze gebieden niet kunnen verhinderen. Een meer offens

het "Beleidsplan Westerschelde" door het Bestuurlijk Overleg Westerschelde uitgewerkt en vastgesteld in 1991. In dit beleidsplan wordt een belangrijke stap gezet om de verschillende, vaak tegenstrijdige functies die de Westerschelde moet vervullen, in te passen in een integraal beleids- en beheersplan Westerschelde. De hoofddoelstelling daarbij is: "Het, met behoud en inachtneming van de scheepvaartfunctie van het gebied en de ontwikkelingsmogelijkheden daarvan (met de daaraan gekoppelde zeehaven en industriële activiteiten), creëren van een zodanige situatie dat natuurfuncties kunnen worden gehandhaafd en hersteld en voorts potentiële natuurwaarden kunnen worden ontwikkeld. Dat dient tevens te leiden tot een goede uitgangssituatie voor de ontwikkeling van visserij- en recreatiefuncties. Het

Door de ondertekening van het "Verdrag inzake de verruiming van de vaarweg in de Westerschelde" kan Vlaanderen beginnen met de door de Antwerpse haven zo begeerde verdieping van de Westerschelde. De verdieping zal evenwel resulteren in een verdere aantasting van het milieu. Als belangrijkste effecten worden, naast een verhoging van de tijwerking van enkele centimeters, het verlies van 300 hectare aan slikken, schorren en ondiepwatergebieden verwacht. Om dit te compenseren, werd in het verdrag opgenomen dat Vlaanderen een bedrag van 44 miljoen gulden betaalt voor herstelwerken in verband met het verlies aan natuurwaarden. Om die herstelwerken een zo maximaal mogelijk rendement te geven, werd door Rijkswaterstaat het Project "Natuurherstel Westerschelde" gestart. Hierin

staan een grensoverschrijdend integraal waterbeheersplan. Dit is een bijzonder belangrijke uitdaging naar de toekomst toe.

Internationale context

Een blijvende hypotheek op het Schelde-estuarium is en blijft de slechte waterkwaliteit. Hoewel reeds door de verschillende oeverstaten veel stappen ondernomen zijn om tot een betere waterkwaliteit te komen, is het duidelijk dat de doelstellingen nog niet gehaald werden, al is er verbetering merkbaar. Met de ondertekening van het Verdrag inzake de bescherming van de Schelde is nu het juridische kader gecreëerd om tussen alle oeverstaten afspraken te maken tot verbetering van de waterkwaliteit. De Internationale Commissie voor de Bescherming van de Schelde werd op 11 mei 1995 officieel geïnstalleerd. Wanneer de commissie, door een goede internationale verstandhouding tussen de vijf deelnemende partijen, erin slaagt om een Schelde Actie Programma uit te werken, mogen we dan ook hopen dat dit binnen afzienbare tijd zal resulteren in een daadwerkelijk herstel van de Schelde.

Tot besluit

Het ecologisch herstel van de Schelde is zowel in Vlaanderen als in Nederland een belangrijk item geworden. Essentieel hierbij is dat het ecologisch herstel gezien wordt als een stap naar een duurzaam beheer van het gebied. Het is dan ook van belang om de effecten van de verschillende maatregelen op het volledige systeem te bekijken. Pas dan kan een functionele band tussen de natuurgebieden enerzijds en de menselijke "gebruikswaarden" anderzijds ontstaan. Samen met juridische en planologische beschermingsmaatregelen, zal die aanpak moeten leiden tot een integraal beheer van het Schelde-estuarium, waarbij de natuurwaarden kunnen worden gemaximaliseerd in samenhang met de andere functies in het gebied. Dit zal een verdere integratie van Vlaamse en Nederlandse plannen vereisen.

Prof. dr. Patrick MEIRE
Instituut voor Natuurbehoud

Adressen: Ecologisch Impulsgebied Schelde-Dender-Durme, AMINAL-afdeling Natuur, Copernicuslaan 1, bus 7, 2018 Antwerpen, tel. 03-224 62 50 (B); Rijkswaterstaat - Directie Zeeland, Afdeling Integraal Waterbeheer, Koestraat 30, 4331 KX Middelburg, tel. 0118-686000 (NL).

belang van de waterkeringen dient daarbij te worden gewaarborgd". In het beleidsplan zijn verschillende acties opgenomen om die doelstellingen te realiseren. Om een beter inzicht te krijgen in de effecten van de verschillende beheersopties in de Westerschelde met betrekking tot baggeren en storten werd door Rijkswaterstaat het project OOST-WEST opgestart. Dit is een groot onderzoeksproject waarin met name de bagger- en stortstrategieën werden bekeken en waaruit verschillende oplossingsrichtingen voor het estuarium werden onderzocht. Samenvattend kunnen we zeggen dat hieruit blijkt dat op de middellange termijn de te volgen oplossingsrichtingen nauw samenhangen en door elkaar lopen. Belangrijk is ook dat de verwevenheid van de ontwikkelingen in het systeem en de sterk toegenomen druk op het systeem een integratie vergen van alle Belgische en Nederlandse plannen.

werd een inventarisatie gemaakt van alle mogelijke herstelmaatregelen, gegroepeerd in drie categorieën:

1. binnendijkse natuurontwikkeling
2. buitendijkse natuurontwikkeling
3. natuurontwikkeling door ontpolderen.

Het Bestuurlijk Overleg Westerschelde zal nu de discussie omtrent de verschillende alternatieven en het uiteindelijke herstelplan in de regio begeleiden en advies uitbrengen aan de bevoegde minister.

Bij de uitwerking van de natuurontwikkelingsplannen is er nauw overleg tussen Vlaanderen en Nederland. Bij zowel de Vlaamse als de Nederlandse projecten zijn respectievelijk Nederlandse en Vlaamse waarnemers aanwezig en ook op het vlak van wetenschappelijk onderzoek is er nauwe grensoverschrijdende samenwerking. Toch is nog geen grensoverschrijdend natuurontwikkelingsplan voor het Schelde-estuarium opgesteld, laat